

Geliş Tarihi : 15.04.2018
Kabul Tarihi: 23.12.2018

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
Journal Of Modern Turkish History Studies
XVIII/37 (2018-Güz/Autumn), ss. 589-603

CUMHURİYET'İN YİTİK MODERNLEŞME MİRASINA BİR ÖRNEK: HAKKÂRİ HALKEVİ VE ÇALIŞMALARI

Ahmet İLYAS*

Öz

Bir kültür kurumu olarak halkevleri, Türk Ocakları yerine kurulmuş vatandaşlığın dönüştürücü uygulamalarındandır. 1932-1951 yılları arasında faaliyetlerini sürdüren halkevleri, bir nevi Halk Partisinin taşradaki tezahürüdür. Özellikle halkın aydınlatılmasında, kentli-köylü ayrımının ortadan kaldırılmasında önemli çabaları olmuştur. Türk Ocaklarının kapatılmasından sonra halkçılığın anlaşılmasına yardımcı olan halkevleri birçok yerde kültür taşıyıcı olarak cumhuriyete yaraşır bir düsturla görev yapmıştır. Bu çalışmanın ana retoriği 1937 yılında Hakkâri vilayetinde açılmış olan halkevinin genel yapısı ve faaliyetleri hakkında bilgi vermek üzerine kuruludur. Gerek iklim koşulları ve gerekse yaşanan sorunlar nedeniyle diğer illere göre bir hayli geç açılmış olan Hakkâri Halkevi genellikle vilayette çalışan memurlar vasıtasıyla varlığını devam ettirme konusunda azimli olduğu görülmektedir. Ancak bu azmin halk karşılığı eldeki raporlara göre sağlıklı olmadığı anlaşılmaktadır. Özellikle halkın teveccühünün az olması dahası halkevi başkanlarının sık sık değişkenlik göstermesi sürekliliğin sağlanamamasına sebebiyet vermiştir. Bu çalışmanın amaçlarından biri Hakkâri Halkevi'nin yapmış olduğu çalışmalara bakılarak genel bir halkevi portföyü oluşturmaktır.

Anahtar Kelimler: Hakkâri, Halkevleri, Cumhuriyet, Atatürk, Doğu.

AN IMPORTANT CULTURE IN THE EAST, EDUCATIONAL INSTITUTION: HAKKÂRI HAUSE AND ITS ACTIVITIES

* Doç. Dr., Batman Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Siyasi Tarih ABD,
(ahmetilyas@hotmail.com).

Abstract

As a cultural institution, Public House is one of the orientation practices of citizenship established in place of Turkish quarries. Between 1932 and 1951, the townhouses, which had been going on its facilities, became a version of public parties in the locals. Especially in the enlightenment of the people, important efforts have been made in removing the urban-peasant discrimination by Public houses. After the closure of the Turkish quarries, the Public houses, which helped citizens to understand the populism, served as a culture-bearer in many places and served on account of republic? In the main rhetoric of this work, information about the general structure and activities of the People's Houses opened in Hakkari province, as it is in other provinces, in 1937 is given. The Hakkari Public House, which had been opened relatively late due to the climatic conditions and other problems, seems to be determined to continue its existence through the help of province officers. However, according to reports, the perceptions of people towards Public Houses are not positive. In particular, the lack of public support and Public Houses' presidents' being unstable frequently has caused discontinuity in these houses. One of the aims of this study is to create a general Public Housing portfolio by looking at the work done by Hakkari Public House.

Keywords: *Hakkâri, Hause, Republic, Atatürk, East.*

Giriş

Türkiye'de ulus-devlet yapılanmasının kültür kodlarından biri de halkevleridir. Halkevleri, Türk Ocakları'nın kapatılmasının akabinde Mustafa Kemal Atatürk'ün ilkeleri doğrultusunda özellikle de halkçılık ilkesinin toplum tarafından idrak edilmesi amacıyla kurulduğu iddia edilebilir. Türkiye'de halkçılık hareketinin geçmişi, II. Meşrutiyet dönemine kadar götürülmektedir. Rus ve Fransız sosyolojik halk hareketleri içerisinde yoğrulan halkçılık hareketinin nüfuz bulmasında Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, Tekin Alp gibi aydınların önemli katkıları olmuştur. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçerken halkçılık fikrinin olgunlaşmaya başladığını ifade etmek gerekir. Mustafa Kemal tarafından da sık sık dile getirilen halkçılık hareketi, anayasanın kurucu karakterine büründürülmüştür. Milli Mücadele'nin hem askeri hem siyasal manada devam ettiği bir dönemde Mustafa Kemal, halkçılık ile ilgili şu ifadeleri halkçılığa vermiş olduğu önemi göstermesi açısından önem taşımaktadır: "*Bizim nokta-i nazarlarımız ki halkçılıktır kuvvetin, kudretin, hâkimiyetin, idarenin doğrudan doğruya halka verilmesidir, halkın elinde bulundurulmasıdır. Yine Şüphe yok ki, bu dünyanın en kuvvetli bir esası, bir prensiptir.*"¹ Mustafa Kemal'in bu yaklaşımı halkçılığı popülizmden uzak, sınıf farkını ortaya koymayan bir yaklaşımın tezahürüdür. Afet İnan'ın belirttiği gibi "*biz, memleket halkı, kişi ve sınıf mensuplarının birbirlerine*

1 Ataturk'ün Söylev ve Demeçleri, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006, s.102.

yardımlarını aynı kıymet ve nitelikte görürüz. Hepsinin menfaatlerinin aynı derecede ve aynı eşitlik duygusu ile karşılanmasına çalışmak isteriz"² derken Mustafa Kemal'in halkçılık tanımına uygun bir yaklaşımı ele aldığını belirtilebilir.

Halkçılık hareketinin sosyolojik tabanında ve halkın aydınlatılmasında 1911 yılında kuruluş olan Türk Ocakları'nın mühim bir katkısı vardır. Ocakların kuruluş nizamnamesinde yer alan şu ifadeler, halk ocaklarının kuruluş felsefesini göstermesi açısından önemlidir: "*Cemiyetin maksadı akvam-ı İslâmiyenin bir rükn-ü mühimi olan Türklerin milli terbiye ve ilmi, içtimai, iktisadi seviyelerinin terakkive ilâsıyla Türk ırk ve dilinin kemaline çalışmaktır.*"³ İfadelerden de anlaşılacağı üzere ocakların ilk amacı Türklerin kültürel manada kalkınmasını sağlamak olduğu belirtilmektedir. Türk Ocakları 1911 ile 1931 yılları arasında halkçılık ilkesinin dinamik taşıyıcılığını yerine getirmeye çalışmıştır. Tabii bu ocaklar üzerinde Tatar Türklerin ağırlığı her zaman tartışma konusu olmuştur. Halkçılık babında Anadolu'dan gelen şikâyetlerde inkılapların halka mal edilmesi hususunda Türk ocaklarının yetersiz kaldığı gerek raporlardan gerekse o dönem ki anılardan anlaşılmaktadır.

1930'lardan itibaren ortaya çıkan ekonomik kısıkaç ve yapılan reformlardan alınan dönütün olumsuz bir imaj sergilemesi üzerine, halka yeniden gitmek amacıyla kültür ve eğitim kurumlarının oluşturulmasına karar verildi. Bu kültür eğitim kurumlarının adı halkevleri olacaktı. Halkevleri, Türk Ocakları'ndan farklı olarak kapsayıcılığı CHP'nin elinde olacaktı. Halkevleri esasında Türk devrimini Türk halkına benimsetmek amacıyla kurulmuş bir eğitim kuruluşuydu. Diğer taraftan bu evlerin, 1930'ların ekonomik ve toplumsal sorunların koşulu içerisinde oluştuğu gerçeği, bir kenara atılamaz.⁴ Halkevlerinin doğuşuna sebebiyet veren en önemli siyasi gelişme ise Serbest Cumhuriyet Fırkası(SCF) kapatılmasından sonra devlet ile vatandaş arasında makasın iyice açılmasıydı. Özellikle devlet ile vatandaş arasındaki kopuşun sosyolojik tabanı da sorgulanmadı. Esasında Mustafa Kemal, başından beri yaptığı her türlü reformda halkın desteğini görmek istiyordu. Fakat gelinen noktada içine kapanan bir halk ve reformların anlamlandırılmasından uzak bir topluluk duruyordu. Ayrıca yapılan reformlarda görüldü ki halk millete dönüşmemiş, dahası Yunus Nadi'nin ifadesiyle hayal kırıklığı içinde halkın nankörlüğünden şikâyetçi olan bir grup vardı.⁵

Hâlbuki Halk Partisi'nin kendileri, halk için çok önemli inkılapları yürürlüğe soktuklarına, modern, batılı bir devlet oluşturmak adına önemli mücadeleler gerçekleştirdiklerine inanıyorlardı. Ancak ortaya çıkan bu yeni

2 Afet İnan, *Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal'in El Yazıları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1969, s.426.

3 Yusuf Sarıncay, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1994, s.137.

4 Zeki Arkan, "Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C.6, S.23, 1999, s.262. ss.261-282.

5 Tanıl Bora, *Cereyanlar, Türkiye'de Siyasi İdeolojiler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s.134.

konjonktür, Cumhuriyetçi seçkinler için düşündürücüydü.⁶ Bu durum özetle halk ile devlet arasındaki boşluğu da ortaya çıkarmıştı.⁷ Mustafa Kemal Paşa'nın, 1930 yılında ülke genelinde yapmış olduğu gezilerde gördü ki devlet ile halk arasında ciddi manada bir uzaklığın olduğunu görmesi ve bu konudaki tepkisini dile getirmesi önemlidir. O halde halkın aydınlanması için Ziya Gökalp'in *Kızılma* şiirinde belirttiği gibi "halk bahçe, biz bahçevanız"⁸ ifadesini yürürlüğe sokma zamanı gelmişti. Bu amaçla Çekoslovakya'da halkın eğitilmesi amacıyla kurulan Sokol adlı örgütlenme incelendi. İnceleme sonucu Halkevleri ve halkodaları şeklinde bir kuruluşun oluşturulması kararı alındı. Anıl Çeçen, *Halkevleri* eserinde, halkevlerinin kuruluş ve niçin teşekkül ettirildiğine dair sebepleri şöyle ifade etmektedir: "Toplumsal devrimler dönemine geçilmiş ve Türk halkını kısa zamanda çağdaş düzeye getirecek olan sosyal ve ekonomik atılımlar birbirinin ardı sıra uygulama alanına aktarılmaya başlanmıştı. Ne var ki, devletin öncü kadroları devlet işlerinden yeterince zaman bulamıyorlar ve bu nedenle halk kitlelerini arasına gerektiği kadar giremiyorlardı. Kitleler ise yapılan değişiklikleri zamanında izleyemiyor bu nedenle de bazılarını anlamakta zorluk çekiyorlardı."⁹ Halkevlerinin kurulma sebeplerinin yanında sahip olduğu ideoloji vurgulamak, halkevlerinin amaç ve geleneğini açıklamak yolunda önemli kolaylıklar sağlayacaktır. Esasında Althusser, devletin toplumu tasarlamak amacıyla ideolojik aygıtlara başvurabileceğini belirtmektedir.¹⁰ Bu nedenle devlet, kendi ideolojisine uygun toplum yetiştirmek amacıyla bazı yöntemlere başvurmuştur. Cumhuriyet seçkinleri de toplum mühendisliği olan halkevlerini ideolojisini oturtmak amacıyla halkçılığı geleneksel bazlı oluşturma fikrine sadık kalmıştır. Çünkü Erken Cumhuriyet aydınlarına göre geri kalmış halkın aydınlatılması sorunların çözümlenmesi adına önemlidir. Bu amaçla oluşturulacak halkevlerinin bu yönde hizmet etmesi bekleniyordu. Ezcümle, halkevlerinin ideolojisi, halkçılık etrafında şekillenmeliydi. Tüm bu gerekçelerin ışığında halkevleri 19 Şubat 1932 tarihinde Afyon, Ankara, Aydın, Bolu, Bursa, Diyarbakır, Denizli, Çanakkale, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Konya, Malatya ve Samsun olmak üzere açıldı.¹¹ Diğer taraftan açılacak halkevlerinin uyacağı kurallar da belirtilmiştir. Buna göre Halkevleri dergisinin çıkarılacak ve bu derginin herkese açık olacağı, diğer taraftan halkevlerinde yönetici olmak için ise Halk Partisi mensubu olmak gerektiği ve halkevi açmak için gerekli olan şartlar da bu esaslarda yazılıdır.¹² Halkevleri 1940 yılında 154 bin üyesi 2908 şubesiyle Kemalist kimliğinin yerleşmesinde önemli bir başata sahip olmuştur.¹³

6 Ömer Karaömerlioğlu, *Orada Bir Köy Var Uzakta, Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s.56.

7 Şerafettin Zeyrek, *Türkiye'de Halkevleri ve Halkodaları*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2016, s.16.

8 Bora, a.g.e., s.145.

9 Anıl Çeçen, *Halkevleri*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990, s.89.

10 Louis Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, Birikim Yayınları, İstanbul, 1978, s.61-62-63.

11 BCA,490.01/963.728.1

12 BCA, 490.100/3.12.3.

13 Başak İnce, *Citizenship And Identity İn Turkey*, I.B. Tauris, London, 2012.

1. Hakkâri Halkevinin Açılması

Halkevlerinin Türkiye geneli açılış tarihi 1932 yılı olmasına rağmen Hakkâri Halkevi gerek iklim koşulları ve gerekse bölgedeki yaşanan bir takım problemler nedeniyle ancak 21 Şubat 1937 tarihinde açılabilmiştir.¹⁴ Çölemerik merkezinde 125 üye ile çalışmalarına başlamış olan Hakkâri Halkevi, dil, edebiyat-tarih, sosyal yardım, kütüphane ve neşriyat, spor, köycülük, halk dershaneleri ve kurslar şubesi olarak başlamış olup, ancak müze ve sergi, temsil ve güzel sanatlar şubelerine ise yer verilmemiştir.¹⁵ Hakkâri Halkevi 125 kişiyle açılmasına rağmen daha sonra bu sayının arttığı anlaşılmaktadır. 1938 yılındaki bir rapora göre bu sayı 141 olarak görülmektedir.¹⁶

Hakkâri Halkevinin ilk başkanı Vali Sadullah Koloğlu'dur.¹⁷

Vali Sadullah Bey'den sonra sırayla başkanlık yapan kişiler şunlardır:

Siret İsmeti (Defterdar)	1937	2 Temmuz 1937
Cevdet Onan (Veteriner)	29 Temmuz 1937	10 Ekim 1938
İhsan Kazandıoğlu (Öğretmen)	2 Kasım 1938	10 Eylül 1940
Fahri Kuran (Milli Eğitim Müdürü)	23 Ekim 1940	10 Aralık
Kazım Alpaçın (Sağlık Müdürü)	20 Aralık 1940	27 Ocak 1941
Osman Baykut (Başöğretmen)	3 Mart 1941	2 Ağustos 1943
Raşit Şener (Avukat)	13 Eylül 1943	10 Temmuz 1944
Zahit Atay (Milli Eğitim Müdürü)	31 Temmuz 1943	13 Mart 1945
Reşat Özöcal (Nüfus Müdürü)	18 Mart 1945	13 Ağustos 1945
Ubeydullah Mümtaz Seven	14 Ağustos 1945	2 Şubat 1947
Reşat Özöcal (Nüfus Müdürü)	4 Şubat 1947	11 Şubat 1947
Salih Atlı (Katip)	25 Ağustos 1947	1951

1937 yılında kurulan Hakkâri Halkevi şubelerinde ise şu kişiler yer almıştır. Sosyal Şubesine Vilayet Sağlık ve İçtimai Muavener Direktörü Dr. Habip Poyraz, Dil Tarih, Edebiyat Şubesine İhsan Kazandıoğlu, Temsil ve Gösteri Şubesine Emniyet Amiri Fethi Vardar, Kitapsaray Şubesine Meclis Umumi Üyesi İdris Bora, Spor Şubesine nüfus müdür vekili Hamdi Gültekin, Ar şubesine Başöğretmen Ahmet Yıldırım, Köycülük Şubesine Hususi Muhasebe Müdürü Süleyman Öner atanmıştır.¹⁸ Hakkâri halkevi bina olarak ise Türk Ocaklarından kalan eski binanın yıkılarak buradaki enkazdan yararlanılması kararı da alınmıştır.¹⁹ Bu nedenle halkevi binası şimdilik iki odalı bir dükkândan yararlanma yoluna gidilmiştir. Halkevine bağlı olarak halkodaları da açılmıştır.

14 BCA, 490.01/956.701.2/24.

15 Özden Özgen, "Cumhuriyet Döneminde Hakkâri'de Eğitim(1923-1960)", *Asam*, Sayı 10, 2018, s.76.

16 BCA, 490.01/985.817.3/13.

17 BCA, 490.01/940.647.1/79.

18 BCA, 490.01/940.647.1/75.

19 BCA, 490.01/68.257.1/7.

Buna göre Beytüşşebap, Çukurca, Göyan, Çölemerik, Yüksekova ilçelerinde halk odaları teşekkül edilmiştir.²⁰

2. Hakkâri Halkevinin Faaliyetleri

Hakkâri Halkevinin kuruluş amacı toplumun kültürel manada aydınlatılmasını temel hedef edinmişti. Ancak gerek coğrafyanın uzaklığı ve gerekse iklim koşullarından dolayı Hakkâri Halkevinin birçok dökümandan ve önemli gereksinimlerden mahsur kaldığı belgelerden anlaşılmaktadır.²¹ Ancak yine kıt kanat da olsa halkevi başkanlarının bu konuda önemli çalışmalara yer verdikleri görülmektedir. Özellikle 1938 yılındaki açılış merasimi dolayısıyla halkın da katıldığı bir tören düzenlenmiş bu tören de Çölemerik halkevi Başkanı Cevdet Unan tarafından halkevinin maksadı ve teşekkülünü belirtmiş, ayrıca emniyet komiseri İbrahim Köker de bayrak mevzuu üzerine bir konuşma yapılmıştır.²² Açılış merasimi sırasında fotoğraf makinası olmadığından tören ile ilgili fotoğraf çekilmediği de ifade edilmiştir. 1937-1938 yılları arasındaki Hakkâri Halkevinin henüz kuruluş aşamasını tamamlayamadığı için sadece konferansların yapılabildiği, köylülerle irtibat sağlanarak köylülerin ihtiyaçlarını sağlamaya yönelik çalışmalar yapıldığı vurgulanmıştır.²³

1939 yılındaki Hakkâri Halkevi raporuna göre aynı yıl içinde Türklerin göç noktası olan Hakkâri ile ilgili olarak bir konferansın düzenlendiği, bu konferansta Türkçenin Hakkâri halkı içinde kullanımını artırmak için memurların azami ölçüde dikkat etmesi gerektiği belirtilmiştir.²⁴ Aynı yıldaki rapora göre Türkçe bilenlerin az olması konusu ciddi manada irdelenmiştir. Bunun sebebini kültür müesseselerinin bulunmamasından kaynaklandığı ifade edilmiştir. Halkevinin şubelerindeki faaliyetler ise şöyle belirtilmiştir: Ar şubesinde bulunan radyo ve gramafon sayesinde müzik ihtiyacının giderilmeye çalışıldığı, fakat müzik öğretmeninin bulunmaması nedeniyle müzik eğitimi verilememektedir. Gösteri şubesinde ise istiklal savaşını anlatan *Tarih Utandı* adlı piyes ve diğer piyesler oyunu oynayacak kişilerin azlığı ve kadın eksikliği nedeniyle oynanamamıştır. Spor şubesi, kış ayları nedeniyle futbol, voleybol oyunları oynanamamış, ancak kızaklarla kayma yarışı düzenlenmiş, diğer taraftan da av sporu yapılmıştır. Sosyal yardım şubesi ise özellikle fakir ve kimsesiz çocuklardan 11 çocuk giydirilmiş, fakir kimseler için Doktor Habip Poyraz tarafından ücretsiz tedavi günleri yapılmıştır. Kitapsaray şubesi, halkevinin bir odalı olması nedeniyle kütüphane yapılamamış, ancak Cumhuriyet gazetesi halkevine getirilerek okuyucuların okuma zevkleri artırılmaya çalışılmıştır. Köycülük şubesi, köylere giden sporculara bilhassa Türkçe bilen köylülere yönelik nasihatlerde bulunması

20 BCA, 490.01/956.701.2/24.

21 BCA, 490.01/956.701.2/5.

22 BCA, 490.01/956.701.2/22.

23 BCA, 490.01/985.817.3/19.

24 BCA, 490.01/985.817.3/2.

istenmiş, Vali Sadullah Koloğlu ise, *köycülük ehemmiyeti inkişafı* adlı konferans düzenlenmiştir.²⁵

1939 yılının ikinci yarısı için hazırlanan raporlar özelinde halka yönelik Türk Tarihi konulu konferans serilerinin yapıldığı, ar şubesinin ise köylülerin dilinde halk türküleri belirlenmiş ve halka yönelik marşların ezberletilmesine çalışılmıştır. Gösteri kolu ise *Mavi Yıldırım* piyesini sergilediği ifade edilmiştir. Spor şubesi, şubeler arasında en aktif olarak görülmektedir. Bu şube tarafından oluşturulan İlhanlılar ve ilhanlılar kulüpleri arasında futbol maçları düzenlenmiş, voleybol, avcılık gibi sporların yayılması için çalışma yürütülmüştür. Köycülük şubesi ilk altı aydaki raporlara nazaran daha aktif hale geldiği anlaşılmaktadır. Buna göre köylere gidilerek yapılan inkılaplardan bahsedilmiş, tarım ve hayvancılığa yönelik eğitimler verilmiştir.²⁶ Belgelerde Hakkâri Halkevi'nin özellikle birçok şubede eksikliklerin olması nedeniyle faaliyetlerin yapılamadığından yakınılmıştır. Halkevinde bu çağrılar neticesinde genel merkez tarafından Hakkâri Halkevinin ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla iki yüz lira gönderilmiştir.²⁷ Yine 1939 yılı içerisinde halkın aydınlatılması amacıyla bir adet radyonun genel merkez tarafından gönderildiği de belirtilmektedir.²⁸

Halkevinin faaliyetleri arasında önemli bir yer kaplayan konferanslar, toplumun aydınlatılmasında önemli bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Hakkâri Halkevinde özellikle konferanslara mühim bir başat verdikleri görülmüştür. Özellikle 1941 yılında Kazım Alpaçın'ın başkanlığa getirilmesinden sonra yapılan idari düzenlemelerle, dil-tarih şubesine Osman Vurgun, sosyal yarım şubesine Süreyya Dağlardelen, spor ve ar şubesine İbrahim Algan, kitapsaray şubesine İdris Bora, köycülük şubesine Süleyman Öner, temsil şubesine Mihti Türkeş²⁹ getirilmiş olup yeni yönetim bilhassa yapılacak olan konferanslarla toplumun aydınlatılmasına büyük önem vermiştir. Örneğin 1941 yılında Halkevi Sosyal Kolu Başkanı Süreyya Dağlardelen tarafından bir konferansın verildiği, ayrıca aynı yılın Kasım aylarında köycülük şubesi tarafından paraşütün kullanımına yönelik bir konferansın tertip edildiği anlaşılmaktadır.³⁰ Hakkâri Halkevi'ndeki faaliyetlerden bir diğeri de temsil kolunun yapmış olduğu çalışmalardır. Temsil kolu özellikle ideolojik anlamda partiyle halk arasında iletişimi artırmak amacıyla kullanılan bir metottur.³¹ Temsil kolunda seçilen oyunların toplum üzerinde etkili olmasına dikkat edilmiştir. Doğuda kurulan birçok halkevinde yaşanan problemlerden biri olan kadın

25 BCA, 490.01/985.817.3/4-5.

26 BCA, 490.01/985.817.3/8.

27 BCA, 490.01/1010.897.2/17.

28 BCA, 490.01/1229.91.1/4.

29 BCA, 490.01/940.647.1/49.

30 BCA, 490.01/1010.897.2/2-3.

31 Esra Dicle Başbuğ, *Resmi İdeoloji Sahnedeki, Kemalist İdeolojinin İnşasında Halkevleri Dönemi Tiyatro Oyunlarının Etkisi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s.47.

oyuncu azlığı veya hiç bulunmaması, oynanacak piyeslerin ciddiyetine gölge düşürmektedir. Hakkâri Halkevi de bu konudaki şikâyetini Halk Partisi Genel Sekreterliği'ne göndermiştir. 1 Kasım 1941 tarihinde genel merkeze gönderilen bir yazışmada halkevlerinin açılışının onuncu yıl münasebetiyle halkevinde sergilenmek istenilen piyeslerin çoğunda kadın oyuncuların oynaması gerekmektedir. Ancak bu oyunlar kadın oyuncu yokluğu nedeniyle sergilenemediği bunun yerine sadece erkeklerin yer aldığı piyeslerin halkevine gönderilmesi talep edildiği anlaşılmaktadır.³²

1943 yılında Hakkâri Halkevi yönetiminde değişiklik yaşanmıştır. Buna göre 20 Eylül 1943 tarihinde halkevi başkanı başöğretmen Osman Baykut'un görevinden ayrılmak zorunda kalınca yerine vilayet mektupçusu Raşit Şener atanmıştır.³³ Bu dönemdeki çalışmalar genellikle köycülük şubesi ile dil-tarih şubesinin köylere yönelik başlattığı faaliyetleri içermektedir. Köylere yönelik yapılan gezilerde üç temel hedef belirlenmiştir. Buna göre 1-Halkın milli duygularının tahrik ve tenkiyesi. 2- Yabancıların başlattığı propaganda ve bunların zararlarının halka anlatılması.³⁴ Özellikle vatandaşlarla yapılan görüşmelerde Türk yurdu olan Anadolu'da Milli Şef döneminde gerçekleştirilenler hakkında halka bilgiler verildiği, Avrupa'da devam dünya savaşından Türkiye'nin nasıl uzak durduğu anlatılmıştır.

1944 yılında Hakkâri Halkevi özellikle sporcu şubesi, voleybol maçlarının yapılabilmesi amacıyla bir adet voleybol ağı bir adet voleybol topunun Ankara'da yer alan Florya mağazasına otuz dokuz lira elli sekiz kuruşun ödeme yapıldığı, mağazanın bu malzemeleri posta yoluyla Hakkâri Halkevi'ne gönderilmesi talebinde bulunmuştur.³⁵ 14 Eylül 1945 tarihinde Reşat Özocal, hastalığını öne sürerek istifa dilekçesini genel merkeze bildirmiş, genel merkez de parti başkanı Reşit Keskin öncülüğünde yapılan seçimle Ubeydullah Mümtaz Seven'in halkevi başkanlığına getirildiği belirtmiştir.³⁶ Esasına bakıldığında Hakkâri Halkevi başkanlarının sık sık değiştiği gözlenmiştir. Bunun temel sebebi olarak bölgeye tayin edilen yüksek dereceli memurların sık sık tayin istemesinden kaynaklanabilir. Örneğin henüz üç aylık Beytüşşebap Halkevi Başkanı İsmail Yüzer, İller Bankası üyeliğine seçildiği için görevinden ayrılmak zorunda kalmıştır.³⁷ Yine 1944 yılında Hakkâri Halkevi Başkanı olan Zahit Atay'ın tayini nedeniyle yerine başka bir başkan seçilmiştir.³⁸

Yukarıda da belirtildiği üzere Hakkâri Halkevi bir odalı bir binada faaliyetlerine başlamıştı. Ancak halkevine katılımlar artınca yeni ve tam teşekküllü bir binanın yapılması gerektiği konusunu gündeme geldi. İlk defa

32 BCA, 490.01/920.585.4/2.

33 BCA, 490.01/1010.897.2/10.

34 BCA, 490.01/956.701.2/3.

35 BCA, 490.01/1122.96.3/2.

36 BCA, 490.01/940.647.1/5.

37 BCA, 490.01/940.647.1/14.

38 BCA, 490.01/940.647.1/15.

1944 yılında bina meselesi genel merkeze iletildi. Genel merkezden gelen cevaba göre şuan ki halkevinin yanında bulunan dükkanın satın alınarak halkevine dahil edilmesi için üç yüz lira gönderildiği belirtilmiştir.³⁹ Nitekim dükkân satın alınmış ve halkevine eklenmiştir. 1947 yılında ise Hakkâri Milletvekili Selim Seven ve Halkevi başkanı Reşat Özöcal, Vali Cahit Ortaç, genel merkeze başvuru yaparak yeni bir halkevinin yapılmasını tekrardan talep ettiler.⁴⁰ Özellikle Reşat Bey, halkevinin kuruluş kutlamalarına katılan davetlilerin genellikle ayakta kaldığı hatta dışarıda bekleyenlerin olduğunu belirterek, şimdiki halkevi binasının satılacağını yeni büyük bir halkevi binasının yapılmasını istemiştir.⁴¹ Halkevi binasının yapılması talebi, karşısında genel merkez yeni bir binanın yapılmasını desteklemiş, ancak yapılacak binadan önce arsanın temin edilmesi ve arazinin krokisinin gönderilmesini ifade etmiştir.⁴²

Hakkâri Halkevi'nin kuruluşundan bu yana yaşanan en büyük problemlerden biri de halkevine yönelik ilginin azlığıdır. Denilebilir ki halkevinin zaten az olan faaliyetleri bürokrasi etrafından sığılmış, bunun sonucu olarak da Hakkâri ilçelerindeki halkevleri ve halkodalarının kapatıldığı anlaşılmaktadır. 1946 yılı içerisinde Gerur bucağında halkodası yeniden 19 Şubat 1946 tarihinde törenle açılmış, bu halkodasına 153 kişi kayıt olmuştur. Yüksekova ilçesine bağlı Oramar halkodası da 19 Şubat 1946 tarihinde çalışmalarına başlamış olup, 21 kişi halkodasına katılmıştır. Piyanis bucağı da tekrar faaliyete giren bir halkodasıdır. Buna göre açılış gerçekleştikten sonra 27 üye halkodasına kayıt olmuştur. Hakkâri Halkevi bu odaların açılışına katılmak istemiş ancak yolların karlarla kapalı olmasından dolayı törene katılmadıkları ifade edilmiştir.⁴³

1947 yılında yapılan seçimle Hakkâri Halkevi Başkanlığına Reşat Özöcal getirilmiştir.⁴⁴ Salih Atlı spor komite başkanlığına, sosyal yardım komite başkanlığına Yusuf Yüzen, köycülük komite başkanlığına ise Edip Turhan getirilmiştir. Reşat Özöcal bu görevde çok fazla kalmadığı, zira Reşat Bey'in tayini Mardin Nüfus Müdürlüğü'ne çıkınca bu defa başkanlığına Salih Atlı getirilmiştir.⁴⁵ Salih Atlı en uzun süre Hakkâri Halkevi başkanlığı görevinde kalmıştır. Hakkâri Halkevi kapatılıncaya kadar da bu görevde bulunmuştur. Başkan Salih Atlı göreve başlar başlamaz, diğer şubelere yönelik görev dağılımını gerçekleştirmiştir. Buna göre dil-edebiyat şubesine Cevat Bingöl, sosyal yardım şubesine İbrahim Ümit, spor kolu şubesine Mehmet Çetin, köycülük şubesine Zeki Demir temsil kolu şubesine Hasan Gülbahar, sosyal yardım şubesine seçilen Yusuf Yüzen ise Demokrat Parti il başkanlığına atanınca bu şube boş kalmak zorunda kalmıştır.⁴⁶

39 BCA, 490.01/1717.981/16.

40 BCA, 490.01/1717.981/1.

41 BCA, 490.01/1717.981/2-3.

42 BCA, 490.01/1717.981/7.

43 BCA, 490.01/701.2.1/8.

44 BCA, 490.01/940.647.1/2.

45 BCA, 490.01/940.647.1/79.

46 BCA, 490.01/834.295.1/7.

1948 yılı içerisinde halkevinin kuruluş yılı dönümü dolayısıyla 22 Şubat 1948 tarihinde halkın da katılımıyla coşkulu merasim yapılmıştır. Önce tarih-edebiyat kolu başkanı Cevat Bingöl tarafından 1947-1948 yılı kapsayan Hakkâri Halkevi'nin çalışmaları hakkında bilgi vermiştir. Daha sonra öğretmen Ziya Aksu başkanlığında öğrenci ekibi tarafından milli marşlar söylenmiş ve halk oyunları oynanmıştır. Mahalli kıyafetlerini giyen halk oyunu ekibi sırayla halay, horon gibi oyunları sergilemişlerdir.⁴⁷

Salih Atlı'nın halkevi başkanı olmasından sonra eğildiği en önemli mevzu Türkçe okuma-yazma ve Türkçe'nin yaygınlaştırılmasına yönelik hamlesidir. Salih Atlı, özellikle bazı bölgelerde hiç Türkçe'nin konuşulmamasını ciddi manada eleştirmiştir. Bu konunun telafi edilmesi adına herkesin elini taşın altına koymasını istemiştir. Salih Atlı'nın çağrılarına bir destek de Beytüşşebap halkodası reisi Turgut Baykal'ın genel merkeze yazdığı rapordur. Bu rapora göre Beytüşşebap Halkodasında kesinlikle gazete, dergi ve kitabın bulunmadığını, bu konuyu ısrarla genel merkeze bildirmesi rağmen dönüş yapılamadığı ayrıca ülkeden haber almak için radyonun da bulunmamasını eleştirmiştir. Turgut Bey, diğer taraftan vatandaşların Türkçe dışında bir dili kullanmalarını hatta Türkçe bilenlerin oranının yüzde ikinin de altında olmasına üzüldüğünü bu konuda bir şeylerin yapılması gerektiği konusunda hayıflandığını belirtmek gerekir.⁴⁸ Her iki halkevi başkanının yanında 1945 yılında Hakkâri hakkında rapor hazırlayan Hakkâri Milletvekili İzzet Ulvi Aykurt da bölgedeki okulların azlığından bahsederek, Hakkâri'ye bir ortaokulun açılmasını talep etmiştir.⁴⁹ Gerek Salih Atlı'nın ve gerekse Turgut Baykal'ın eleştirileri üzerine genel merkezden okuma yazma kursu için para gönderilmiştir. Bu amaçla Hakkâri Halkevi tarafından okuma yazma kursu açıldı. Okuma yazma kursları, CHP Halkevleri ve halkodaları Türkçe okuma ve yazma kursları için klavuz talimatnamesine göre yapılmıştır.⁵⁰ Okuma yazma kurslarından alınan neticeler üzerine bu defa Çölemerik halkevinde, Beytüşşebap, Yüksekova, Çukurca, Gerür, Oramar halkodalarında da okuma yazma kursu açıldı. Bu kurslar belirli aralıklarla ve iki dönem şeklinde okuma yazma kursları şeklindeydi. Diğer şehirlerdeki okuma yazma kurslarına nazaran Hakkâri Halkevi ve halkodaları tarafından açılan kurslara yönelik ilgi önemliydi. Ayrıca okuma yazmayı teşvik etmek amacıyla kütüphanenin kitap sayısı ve gazete sayısı da artırılmaya çalışıldı. Bu kurslardan başka kadınlara yönelik nakış dikiş kursuna da yer verilmiştir.

47 BCA, 490.01/956.701.2/3.

48 BCA, 490.01/956.701.2/18.

49 BCA, 490.01/658.199.2/4.

50 CHP Yayını Klavuz ve Broşörler, *CHP Halkevleri ve Halkodaları Türkçe Okuma ve Yazma Kursları İçin Klavuz*, Ankara, 1946, s.2.

3. Halkevlerinin Kapatılması

14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan genel seçimler, esasında yeni bir dönemin başlangıcına işaret ediyordu. 27 yıllık aralıksız iktidarda bulunan CHP, ilk defa muhalefete düşmüştü. CHP'nin muhalefete düşmesi, bir eğitim ve kültür kurumu olarak halkevi faaliyetlerinin yavaşlamasına neden oldu.⁵¹ Özellikle halkevlerinde görev yapan kişilerin bu görevlerden çekilmeye başladığı görülmekteydi. Bunda Demokrat Parti'nin (DP) CHP'ye karşı başlattığı ciddi baskının etkisi vardı. Demokratlar, sürekli Halk Partilerinin halkevleri için hazineden aldıkları altı milyonun nereye gittiği konusunu gündemden düşürmediler.⁵² Bunlar içerisinde DP Emrullah Nutku, "hazineden, belediyelerden ve hususi muhasebelerden halkevleri namına alınan ve Halk Partisi hesabına kaydedilen paraların sahiplerine iadesi hakkında" kanun teklifini Anayasa Komisyonuna getirdiği⁵³, dahası "Halkevleri İçin İthal Olunacak Radyo ve Sinema Makinelerinin Muamele Vergisiyle Gümrük ve Okruva resimlerinden İstisnası hakkındaki Kanunun Yürürlük ten Kaldırılmasına dair Kanun'un"⁵⁴ yasalaşmasının temel problematiğinde halkevlerine karşı yürütülen psikoloji yatmaktadır. Diğer taraftan bilhassa doğu bölgelerinde yer alan halkevi ve halkodalarının belediye ve diğer kurumlardan maddi yardımların da kesilmesi aslında halkevleri ile halkodalarının ciddi manada içinin boşaltılmasına neden olmuştu.⁵⁵ Adnan Menderes'in 12 Aralık 1950 yılında halkevlerine yönelik eleştirisi ve CHP'nin bu kurumlarının içinin boşalttığı ve kendi amaçları için kullandığına dair ifadesi aslında halkevlerinin kapatılmasına yönelik bir çıkış olarak ifade edilebilir.⁵⁶ DP ile CHP arasındaki iktidar muhalefet ilişkileri halkevlerinin kapatılmasına kadar devam etti. Bu tartışmaların uzun sürmesi sebebi, halkevlerinin Atatürk tarafından kurulması bir nevi Atatürk'ün yadigarı olarak bakılmasıydı. Fakat Demokratlar, Halk Partisi'nin arka bahçesi olarak gördükleri bu kurumları kapatma konusunda ciddi bir çaba içerisinde oldukları görülmüyordu.⁵⁷

Tüm bu gelişmeler neticesinde 8 Ağustos 1951 tarihinde Manisa Milletvekili Refik Şevket İnce ve 7 arkadaşı, "resmî daire ve müesseselerin siyasi partilere bedelsiz mal devredemeyeceklerine ve bu daire ve müesseselerle münfesi derneklere ait olup siyasi partilere terkedilmiş olan gayrimenkul mallarla bu partiler tarafından genel menfaatler için yaptırılmış olan binaların sahiplerine ve hazineye

51 Orhan Özacun, "Halkevlerinin Dramı", *Kebikeç*, Sayı 93, 1996, s.92. Ss.87-96.

52 Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Yayınları, Ankara, 2013, s.125.

53 TBMM Tutanak Dergisi, C. IX, D. IX, TBMM Basımevi, Ankara, 1951, s.409.

54 TBMM Tutanak Dergisi, C. VIII, D. IX, TBMM Basımevi, Ankara, 1951, s.822.

55 Nurcan Toksoy, *Halkevleri / Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak*, Orion Yayınevi, Ankara, 2007, s.108-109.

56 Fevzi Çakmak, "Halkevlerinin Kapatılması ve Cumhuriyet Halk Partisi Mallarına El Konulması", *History Studies*, Volume 7, 2015, s.4. Ss.1-21.

57 Müslime Güneş, "Adnan Menderes ve Halkevleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. XII, S.25, 2012, s.152. ss.141-155.

iadesine dair kanun teklifi" meclis gündemine geldi. Aynı gün yapılan meclis görüşmelerinde çok ciddi tartışmalar yaşandı. Bu tartışmaların eksenini Adnan Menderes, İsmet İnönü ve Faik Ahmet Barutçu etrafında şekillendi. Özellikle İsmet İnönü, bu kurumun niteliğinden ve öneminden bahsederek kapatılmaması gerektiği konusunu ele alırken, iktidar milletvekilleri ise halkevlerinin amacına hizmet etmediği tam aksine CHP'ye hizmet ettiklerinden bahsettiler.⁵⁸ 8 Ağustos 1951 tarihinde yapılan görüşmeler neticesinde 5830 Sayılı Kanun olan "*resmî daire ve müesseselerin siyasi partilere bedelsiz mal devredemeyeceklerine ve bu daire ve müesseselerle münfesiher derneklere ait olup siyasi partilere terkedilmiş olan gayrimenkul mallarla bu partiler tarafından genel menfaatler için yaptırılmış; olan binaların sahiplerine ve hazineye iadesine dair kanun*" 11 Ağustos 1951 tarihinde resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girdi. Buna göre Halkevinin kapatılmasıyla ilgili olan maddeler şunlardır:

"ÜÇÜNCÜ MADDE-İkinci maddenin dışında kalıpta halkevi olarak inşa edilmiş veya inşa edilmekte bulunan veya 1 Mart 1950 tarihine kadar kısmen veya tamamen halkevi olarak kullanılmış veya her hangi bir sosyal maksat veya âmmeye hizmeti için kullanıma gayesiyle kısmen veya tamamen halktan toplanan teberru ve bedenî yardımlarla inşa edildiği halde bir siyasi parti namına tescil edilmiş bulunduğu il veya ilçe idare kurulları tarafından tesbit edilmiş olan gayrimenkullerin kayıtları Devlet adına re'sen tashih olunarak ilgililere yazı ile ihbar edilir. Halk odası olarak inşa edilmiş veya edilmekte bulunan veya bu adla kısmen veya tamamen kullanılmakta olan gayrimenkuller buldukları köy veya belediyeler adına re'sen tescil ve tapulu olanların kayıtları bunlar adına tashih olunarak ilgililere yazı ile ihbar edilir.

*ON BİRİNCİ MADDE-Devlete intikal eden halkevleri ile tüzel kişiler namına tescil ve kayıtları tashih edilen Halkodalarının içindeki eşya yeni sahiplerinin mülkiyetine geçer. Bu kanunun birinci maddesinde yazılı tüzel kişiler dışında kalanlar tarafından Halkevlerine veya odalarına teberru veya vasiyet suretiyle intikal eden eşya alâkalı siyasi partinin talebi üzerine bu partiye verilir."*⁵⁹ Tüm Türkiye halkevlerine ait binalar hazineye devredilirken, Hakkâri Halkevi de hazineye devredildi ve böylece 1937 yılında kurulmuş olan Hakkâri Halkevi 1951 yılında faaliyetlerine son vererek kapatıldı.

Sonuç

Hakkâri Halkevi, doğuda kurulmuş diğer halkevleri gibi kültür taşıyıcılığı görevini yapmaya çalışmış bir kültür-eğitim kurumudur. Merkezden uzaklığı göz önüne alındığında kuruluş tarihinin geç olması sorgulanabilir. Zira birçok vilayette 1932-1934 yılları arasında halkevleri ile halkodalarının inşa edilmesine rağmen Hakkâri Halkevi ancak 1937 yılında kurulabilmiştir. Hakkâri Halkevi, 1937'den 1951 yılına kadar ki çalışmalarına bakıldığında diğer

58 Akşam, 8 Ağustos 1951, s.2.

59 TBMM Tutanak Dergisi, C. XXXIII, D. IX, TBMM Basımevi, Ankara, 1951, s.937.

halkevlerine nazaran çok da aktif bir faaliyet içerisinde olmadığı görülmektedir. Bunun çeşitli sebepleri olabilir. Bu sebepler arasında halkevinde görev yapan kişilerin bu işi canla başla yapmamış olmasından tutun da genel merkezden isteklerin bir türlü karşılanmaması ve tabii ki halkın da ciddi manada halkevine yönelik teveccühünün az olmasına bağlanabilir. Hakkâri 1937-1951 yılları arasında nüfusu elli bin civarında ülkenin en uzak coğrafyasında yer alıyordu. Ancak halkevine kayıtlı kişi sayısı 150-200 kişi arasında gidip gelmiştir. Bu durum Hakkâri Halkevine yönelik katılımın az olduğunu göstermektedir.

Hakkâri Halkevi için sonuç yerine söylenecek önemli noktalardan biri de halkevinin gösteri şubesinin çalışmalarının kısıtlı olmasıdır. Arşiv belgelerinden de anlaşılacağı üzere genelde hazırlanmak istenen piyeslerde kadın oyuncu bulma problemi oyunların oynanmasına engel teşkil etmiştir. Adı geçen durumların doğuda açılmış olan birçok halkevinde de vuku bulunduğunu ifade etmek lazım. Bu çalışmada öne çıkan hususlardan biri de Hakkâri Halkevi kütüphane şubesinin niteliksiz bir yapıda olmasıdır. Gerçi bu durumun sebebi fiziki koşullarla açıklansa da, halkevlerinin kültür yuvası olma hususuna gölge düşürmektedir. Bir odalı olarak açılan Hakkâri Halkevinde kütüphanenin uzun süre olmaması bölge yöneticilerinin savunma mekanizmasında "*bölge halkı Türkçe bilmiyor*" ve bu nedenle kütüphane şubesinin göz ardı edilmesi halkevinin kuruluş felsefesine aykırıdır. Gerçi bu yanlış Hakkâri Halkevine başkan olarak atanan Salih Atlı zamanında değiştiği görülecektir. Salih Atlı başkan olduktan sonra yaptığı en önemli çalışma genel merkezden de aldığı ekonomik destek ile Türkçe okuma yazma kurslarının açıldığı belirtilmektedir.

Hakkâri Halkevinin yaşadığı sorunlardan biri de halkevi başkanlarının tayin nedeniyle sık sık değişiyor olmasıdır. Diğer halkevlerine göre Hakkâri Halkevi başkanları çok sık değişmiştir. Bu durum halkevi çalışmalarının kesintiye hatta uzun süre halkevlerinin başkansız kalmasına sebebiyet vermiştir. Diğer taraftan halkevi başkanlarının bölge ahaliden olmaması da problem gibi görünüyor. Çünkü bölgedeki vatandaş ile sağlıklı bir ilişkinin kurulması halkevinin istikbali ve faaliyetleri adına olumlu olabilirdi. Tüm bunların yanında Hakkâri Halkevi şubeleri içinde en faal ve en istikrarlı şube spor ve köycülük şubesidir. Bu iki şube yapmış oldukları çalışmalarla Hakkâri Halkevinin faal görünmesinde ciddi manada etkisi olmuştur.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları

- BCA, 490.01/1010.897.2.
BCA, 490.01/1122.96.3.
BCA, 490.01/1229.91.1.
BCA, 490.01/1717.981.
BCA, 490.01/658.199.2.
BCA, 490.01/68.257.1.
BCA, 490.01/701.2.1.
BCA, 490.01/834.295.1.
BCA, 490.01/920.585.4.
BCA, 490.01/940.647.1.
BCA, 490.01/956.701.2.
BCA, 490.01/956.701.2.
BCA, 490.01/985.817.3.
BCA, 490.100/3.12.3.
BCA,490.01/963.728.1

II. Resmi Yayınlar

- TBMM Tutanak Dergisi
TBMM ZC

III. Süreli Yayınlar

- Akşam

IV. Kitaplar

- ALTHUSSER, Louis *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, Birikim Yayınları, İstanbul, 1978.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006.

BAŞBUĞ, Esra Dicle, *Resmi İdeoloji Sahnede, Kemalist İdeolojinin İnşasında Halkevleri Dönemi Tiyatro Oyunlarının Etkisi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

BORA, Tanıl, *Cereyanlar, Türkiye'de Siyasi İdeolojiler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.

CHP Yayımlı Kılavuz ve Broşörler, *CHP Halkevleri ve Halkodaları Türkçe Okuma ve Yazma Kursları İçin Klavuz*, Ankara, 1946.

ÇEÇEN, Anıl, *Halkevleri*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990.

EROĞUL, Cem, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Yayınları, Ankara, 2013, s. 125.

İNAN, Afet, *Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal'in El Yazıları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1969.

İNCE, Başak, *Citizenship And Identity İn Turkey*, I.B. Tauris, London, 2012.

KARAÖMERLİOĞLU, Ömer Orada *Bir Köy Var Uzakta, Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

SARINAY, Yusuf, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1994.

TOKSOY, Nurcan, *Halkevleri / Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak*, Orion Yayınevi, Ankara, 2007.

ZEYREK, Şerafettin, *Türkiye'de Halkevleri ve Halkodaları*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2016.

V. Makaleler

ARIKAN, Zeki, "Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C.6, S.23, 1999, ss.261-282.

ÇAKMAK, Fevzi, "Halkevlerinin Kapatılması ve Cumhuriyet Halk Partisi Mallarına El Konulması", *History Studies*, Volume 7, 2015, ss.1-21.

GÜNEŞ, Müslime, "Adnan Menderes ve Halkevleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. XII, S. 25, 2012, ss.141-155.

ÖZACUN, Orhan, "Halkevlerinin Dramı", *Kebikeç*, Sayı 93, 1996, ss.87-96.

ÖZGEN, Özden, "Cumhuriyet Döneminde Hakkâri'de Eğitim(1923-1960)", *Asam*, Sayı 10, 2018, ss.64.87.